

DINIY TURIZMNING RIVOJLANISHIDA GEOGRAFIK OMILLARNING TA'SIRI

Nargiza Zuparova Aribjanovna

"Alfraganus university" nodavlat oliy ta'lim tashkiloti, Turizm va mehmondo 'stlikmutaxassisligi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola geografik omillarning diniy turizmni shakllantirish va rivojlantirishdagi rolini o'rganadi. U diniy maskanlarning jozibadorligini oshiruvchi tabiiy, madaniy va tarixiy landshaftlarni o'rganadi va global diniy maskanlar misolida tahlil qiladi. Tadqiqot adabiyotlarni ko'rib chiqish, maydon tadqiqotlari va fazoviy tahlildan foydalangan holda ushbu omillarning ta'sirini baholaydi. Natijalar siyosatchilar va turizmni rivojlantiruvchilarga diniy turizm potensialini optimallashtirish va muqaddas joylarning yaxlitligini saqlash bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Diniy turizm, geografik omillar, muqaddas maskanlar, madaniy landshaftlar, turizmni rivojlantirish, fazoviy tahlil, merosni saqlash.

Diniy turizm jahon turizm sohasining muhim segmenti bo'lib, har yili millionlab ziyoratchilar va sayyohlarni muqaddas joylarga jalb qiladi. Ushbu maskanlar ruhiy, tarixiy va madaniy ahamiyatga ega bo'lib, nafaqat diniy, balki dunyoviy sayyohlar uchun ham jozibador hisoblanadi. Geografik omillar, jumladan, tabiiy landshaftlar, transport vositalarining mavjudligi, madaniy meros va mintaqaviy o'ziga xoslik, diniy turizmning o'sishi va barqarorligida muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqola ushbu omillarning diniy turizm rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini o'rganadi va ularning imkoniyatlarini optimallashtirish bo'yicha imkoniyatlarni aniqlaydi.

Geografiya va diniy turizm o'rtasidagi aloqalar turli tadqiqotlarda diqqat markazida bo'lgan. Tadqiqotchilar tabiiy landshaftlarning ruhiy muhitni yaratishdagi ahamiyatini ta'kidlaydilar, masalan, Himoloy mintaqasining Buddist ziyoratiga ta'siri. Xuddi shunday, shahar diniy maskanlari, masalan, Makka yoki Vatikan shahri, infratuzilma va mavjudlikning geografik omillar bilan qanday kesishishini namoyish etadi. Madaniy landshaftlar, jumladan, marosimlar, bayramlar va arxitektura merosi, diniy maskanlarning jozibadorligini yanada boyitadi. Biroq, haddan tashqari gavjumlik, atrof-muhitning ifloslanishi va tijoratlashuv kabi muammolar muvozanatli rivojlanishni talab qiladi.

Tadqiqot aralash usullarni qabul qiladi:

Adabiyotlarni ko'rib chiqish: Geografik omillarni aniqlash uchun akademik va sanoat nashrlarini har tomonlama tahlil qilish.

Maydon tadqiqotlari: Tanlangan diniy maskanlardagi geografik xususiyatlar va tashrif buyuruvchilar xatti-harakatlarini kuzatish uchun joyida ma'lumot yig'ish.

Fazoviy tahlil: GIS vositalari yordamida diniy turizmning mavjudligi, taqsimoti va ekologik ta'sirini xaritalash va tahlil qilish.

Diniy turizm rivojlanishida geografik omillarning ta'siri

Diniy turizm – sayohatning eng qadimgi shakllaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi bevosita geografik omillar bilan chambarchas bog'liq. Ushbu omillar diniy turizm maskanlarining shakllanishi, mashhurligi va infratuzilmasiga ta'sir ko'rsatadi. Quyida asosiy geografik ta'sirlar keltirilgan:

1. Joylashuv va yetib borish imkoniyati

Muqaddas joylar va ularning geografik joylashuvi

Muqaddas joylar – diniy, madaniy va tarixiy jihatdan muhim bo'lgan maskanlar bo'lib, ularning geografik joylashuvi ularning qanchalik qulay ekanligiga va ziyoratchilarni jalb qilishiga bevosita ta'sir qiladi. Quyida bu mavzuga oid asosiy omillar va tushunchalar keltirilgan:

Geografik joylashuvi va qulayligi:

Transport tugunlariga yaqinlik:

- Yirik aeroportlar, temiryo'l stansiyalari yoki magistral yo'llarga yaqin joylashgan muqaddas maskanlar ko'proq ziyoratchilarni jalb qiladi.

- Masalan, butunjahon haj ziyoratining asosiy manzili bo'lgan Makka shahri King Abdulaziz xalqaro aeroporti va keng ko'lamli yo'l tarmoqlariga yaqin joylashgani bilan tanilgan.

Shahar va chekka hududlar:

- Shahar hududlaridagi muqaddas joylar, masalan, Quddus, rivojlangan infratuzilma sababli yanada qulayroq.

- Chekka joylarda joylashgan maskanlar, masalan, Gretsiyadagi Afons tog'idagi monastirlar, ziyoratchilarga qiyinchilik tug'dirishi mumkin, bu esa ularning ruhiy ahamiyatini oshiradi.

Tabiiy geografiya:

- Ba'zi muqaddas joylar tog'li yoki qiyin erlarda joylashgan (masalan, Tibetdagi Kaylash tog'i), bu ziyoratni ruhiy sadoqat ramzi sifatida qabul qilishga olib keladi.

- Boshqa joylar esa tekislik yoki shahar hududlarida joylashib, yanada qulayroq bo'ladi.

Global ulanish:

- Butunjahon e'tiboriga ega bo'lgan maskanlar xalqaro transport tarmoqlaridan foydalanib, xorijlik sayyoh va ziyoratchilarni jalb qiladi.

Ziyoratchilarni jalb qilish omillari:

Ziyorat talablariga moslashuv:

- Diniy marosimlarni o‘tkazish uchun muqaddas joylarning qulayligi muhim ahamiyatga ega. Masalan, Makkadagi haj marosimi uchun katta infratuzilma har yili millionlab ziyoratchilarni qabul qiladi.

Turizm va infratuzilma rivoji:

- Ko‘plab davlatlar va tashkilotlar diniy turizmni rivojlantirish uchun ushbu maskanlar atrofida transport va boshqa qulayliklar yaratadi.

Muammolar:

Ortiqcha gavjumlik:

- Oson kirish imkoni bo‘lgan maskanlar haddan tashqari gavjumlashib, mahalliy infratuzilma va resurslarga ortiqcha bosim o‘tkazishi mumkin.

Tabiiy va madaniy muhitga ta‘sir:

- Qulaylikning oshishi ba‘zan muqaddas joylarning tabiiy yoki madaniy muqaddasligini buzishi mumkin.

Muqaddas joylarning joylashuvi ularning ziyoratchilar uchun qulayligi va jozibadorligini belgilaydi. Ushbu joylar atrofidagi infratuzilmani rivojlantirish ziyoratchilar uchun qulaylikni oshirish bilan birga, ularning ruhiy va madaniy ahamiyatini saqlab qolishga yordam berishi mumkin.

- Transport tarmoqlari: Yaxshi rivojlangan yo‘l, temir yo‘l va havo transporti tarmoqlari ziyoratchilar oqimini oshiradi, ayniqsa, keksalar uchun bu juda muhim.

2. Tabiiy geografiya

- Rel‘ef va landshaftlar: Tabiiy manzaralar ko‘pincha diniy ahamiyatga ega bo‘ladi. Tog‘lar (masalan, Qorliq tog‘lari), daryolar (masalan, Gang daryosi) va g‘orlar (masalan, Ajanta g‘orlari) ziyoratchilarni o‘ziga tortadi.

- Iqlim: Qulay ob-havo sharoiti yil davomida tashriflarni rag‘batlantiradi, ekstremal iqlim esa diniy sayohatlarni faqat ma‘lum fasllar bilan cheklashi mumkin (masalan, Amarnath Yatra yoz mavsumida o‘tkaziladi).

- Tabiiy ofatlar: Zilzila, toshqin yoki ko‘chkilar kabi tabiiy xavflar yo‘llarni buzishi va sayyohlar oqimini cheklashi mumkin. Masalan, Himolaydagi ziyorat yo‘llari bunga misol bo‘ladi.

3. Madaniy geografiya

Madaniy meros turizmni jalb qilishda muhim rol o‘ynaydi, ayniqsa diniy tarix, o‘ziga xos me‘moriy yodgorliklar va noyob an‘analar bilan boy geografik hududlarda. Ushbu jihatlar o‘tmish bilan bog‘lanish hissini taqdim etadi va sayyohlarga ma‘naviy hamda madaniy boylikni his qilish imkonini beradi.

Madaniy meros turizmining asosiy xususiyatlari:

Diniy tarix:

- Qadimiy ibodatxonalar, masjidlar, cherkovlar yoki ibodat joylari.
- Muhim diniy voqealar yoki shaxslar bilan bog‘liq joylar.
- Haj ziyoratlari markazlari (masalan, Makka, Varanasi, Vatikan).

Me'morchilik:

- Har xil davr va madaniy ta'sirlarni aks ettiruvchi o'ziga xos uslublar (masalan, gotika cherkovlari, mo'g'ul yodgorliklari yoki an'anaviy yog'och pagodalar).
- UNESCO tomonidan madaniy ahamiyati e'tirof etilgan meros binolari.

An'analar va festivallar:

- Mahalliy urf-odatlar, an'anaviy chiqishlar va marosimlar.
- Hindistondagi Diwali, Ispaniyadagi Semana Santa yoki Xitoydagi Chiroqlar festivali kabi bayramlar.
- Ushbu faoliyatlarda qatnashish yoki kuzatish sayyohlarni chuqurroq madaniy bog'lanishga olib keladi.

Sayyohlar va qabul qiluvchi hududlar uchun foydasi:

- Sayyohlar: Insoniyat tarixi va madaniy xilma-xillikni kengroq anglash imkoniga ega bo'ladilar.

- Qabul qiluvchi hududlar: Iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi, madaniy o'zlikni saqlaydi va o'z merosiga global e'tirofni kuchaytiradi.

Quddus, Kioto va Istanbul kabi hududlar madaniy meros qanday qilib mazmunli va esda qolarli sayohat tajribalarini yaratishini namoyon etadi.

- Ziyorat yo'llari: Tarixiy yo'nalishlar, masalan, Ispaniyadagi Camino de Santiago yoki Hindistondagi Char Dham Yatra kabi marshrutlar dunyo bo'ylab sayyohlarni o'ziga tortadi.

Ziyorat yo'llari, masalan, Ispaniyadagi Santiago yo'li (Camino de Santiago) va Hindistondagi Char Dham Yatra, tarixiy, madaniy va ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan mashhur marshrutlardir. Bu yo'llar asrlar davomida rivojlanib, nafaqat diniy sayohat, balki dunyo bo'ylab sayyohlarni jalb qiluvchi yirik diqqatga sazovor maskanlarga aylangan.

Santiago yo'li (Sankt-Jeyms yo'li):

- Shimoliy Ispaniyada joylashgan bo'lib, Sankt-Jeyms qabrining Santiago-de-Kompostela shahridagi ziyoratgohiga olib boradi.

- Ziyoratchilar bu yo'llarni piyoda, velosipedda yoki hatto ot minib bosib o'tishadi. Yo'lda go'zal manzaralar, tarixiy shaharlar va qadimiy cherkovlarni uchratish mumkin.

- Ushbu yo'l UNESCOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, birlik, e'tiqod va Yevropa madaniy merosining ramzi hisoblanadi.

Char Dham Yatra:

- Hindistonda bu ziyorat to'rtta muqaddas maskanga borishni o'z ichiga oladi: Badrinatx, Kedarnatx, Gangotri va Yamunotri.

- Himoloy tog'larida joylashgan bo'lib, ushbu marshrut nafaqat diniy ahamiyatga, balki ajoyib tabiat manzaralariga ham ega.

- Ushbu ziyorat Hindular uchun ma'naviy poklanish va yuksalishga erishish uchun zaruriy amallaridan biri hisoblanadi.

Bu yo'llar an'analar va ma'naviyatning turizm bilan qanday uyg'unlashganini ko'rsatadi. Ular insonning ichki o'zgarishi, madaniy almashuv va tarixni saqlashning timsolidir.

4. Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya

- Aholi zichligi: Aholi zichligi yuqori bo'lgan diniy hududlar ko'p sonli sayyohlarni qabul qila oladi, ammo shu bilan birga, ortiqcha gavjumlik va resurslarni boshqarish kabi muammolarga duch keladi.

- Iqtisodiy rivojlanish: Boyroq hududlar (mehmonxonalar, ovqatlanish xizmatlari) qulayroq sharoit yaratib, ko'proq sayyohlarni jalb qiladi.

5. Ekologik barqarorlik

- Muqaddas joylarda haddan tashqari ko'p sayyohlik ekologik muammolarga olib kelishi mumkin. Geografik resurslarni to'g'ri boshqarish joyning ham, uning tabiiy muhiti ham saqlanishini ta'minlaydi. Bunga Gang daryosini tozalash yoki Machu-Picchuda turizmni cheklash tashabbuslari misol bo'la oladi.

Mana, ushbu mavzuni kengroq bayon qilish:

Environmental Sustainability

Turizm va ekologik barqarorlik bir-biriga bog'liq masalalardir. Ayniqsa, muqaddas joylar va tarixiy obidalarga haddan tashqari ko'p tashriflar ko'plab ekologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday muammolarni hal qilish uchun muvozanatli boshqaruv va barqaror strategiyalar zarur. Quyida bu masalaning muhim jihatlari ko'rib chiqiladi:

Over-tourism va ekologik muammolar

Haddan tashqari ko'p turistlar muqaddas joylarning tabiiy muhitiga va infratuzilmasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan:

- Muqaddas Gang daryosi: Gang daryosi hindlar uchun muqaddas bo'lishiga qaramay, turizm va sanoat chiqindilari tufayli ifloslanishdan aziyat chekmoqda. Shu sababli, hukumat va jamoatchilik uni tozalash bo'yicha keng ko'lamlı loyihalarni amalga oshirmoqda.

- Machu Picchu: Peru hukumati bu tarixiy yodgorlikda turizmning haddan tashqari ortib ketishini cheklash uchun tashrif buyuruvchilarga kunlik kvotalar joriy qildi. Bu nafaqat obidaning saqlanishini, balki uning tabiiy atrof-muhitiga zarar yetmasligini ta'minlashga qaratilgan.

Mahalliy jamoalar va ularning roli

Barqaror turizmni yo'lga qo'yishda mahalliy jamoalar hal qiluvchi rol o'ynaydi:

- Mahalliy aholi ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun boshqaruv jarayoniga jalb qilinishi kerak. Ular hududiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va barqaror energiya manbalaridan foydalanishni targ'ib qilishi mumkin.

- Turizm orqali mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish va aholi farovonligini oshirishning muvozanatli yo‘llarini topish ham muhimdir.

Barqaror turizm strategiyalari

Barqaror turizm nafaqat muhitni himoya qilish, balki madaniy va tarixiy merosni saqlashga ham xizmat qiladi:

- Tashrif buyuruvchilarni boshqarish: Turistlarning kunlik oqimini boshqarish uchun onlayn bronlash tizimlari, vaqtli tashriflar va yo‘nalishlarni diversifikatsiya qilish kabi choralar ko‘rilishi kerak.

- Ekologik xizmatlar rivoji: Mahalliy hududlarda chiqindilarni qayta ishlash markazlari, ekologik transport vositalari va yashil energiya resurslaridan foydalanishni joriy etish zarur.

Qayta tiklanish va himoya dasturlari

Degradatsiya qilingan hududlarni tiklash ekologik barqarorlikka erishishning muhim yo‘nalishidir:

- Tabiiy resurslarni tiklash: O‘rmonlarni qayta tiklash, ifloslangan suv havzalarini tozalash va eroziyaga uchragan yerlarda tuproqni barqarorlashtirish bo‘yicha dasturlarni amalga oshirish kerak.

- Ekologik monitoring tizimlari: Hududning tabiiy muvozanatini kuzatish uchun zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash orqali muammolarni erta aniqlash va oldini olish mumkin.

Ilmiy tadqiqot va ta‘lim

Barqaror turizmni yo‘lga qo‘yishda ilmiy tadqiqotlar va keng jamoatchilikka ta‘lim berish muhim ahamiyatga ega:

- Tadqiqotlar: Turizmning hududiy ekologiyaga ta‘sirini o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash va yechimlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

- Jamoatchilik ta‘limi: Turistlarni ekologik xulq-atvor qoidalari bilan tanishtirish va ularga muhim masalalar haqida ma‘lumot berish zarur.

Geosiyosiy sharoit

- Mintaqaning barqarorligi katta ahamiyatga ega. Diniy turizm tinch hududlarda rivojlanadi, diniy ahamiyatga ega bo‘lgan mojaroli hududlar (masalan, Quddus) esa xavfsizlik holatiga qarab o‘zgaruvchan ziyoratchilar oqimiga ega bo‘ladi.

Geografik ta‘sirni namoyish qiluvchi misollar:

- Saudiya Arabistonidagi Makka: Transport markazlariga yaqinligi va cho‘l rel’efi Haj ziyorati tajribasini shakllantiradi.

- Hindistondagi Varanasi: Gang daryosi bo‘yida joylashganligi ushbu hududni diniy turizm markaziga aylantiradi.

- Ispaniyadagi Camino de Santiago: Turli rel’eflar bo‘ylab o‘tgan tarixiy ziyorat yo‘li ruhiy va tabiiy tajriba taklif etadi.

Xulosa qilib aytganda, geografiya diniy turizm rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi. Tabiiy landshaftlardan madaniy ahamiyatgacha bo‘lgan har bir omil diniy turizm maskanlarining jozibadorligi, yetib borish qulayligi va barqarorligini belgilaydi.

Geografik omillar ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o'lchovlar bilan o'zaro ta'sir qilib, diniy turizm dinamikasini shakllantiradi. Masalan, tabiiy uzoqlik saytning muqaddasligini oshirishi mumkin, ammo tashrif buyuruvchilar sonini cheklashi mumkin. Virtual turlar kabi texnologik yutuqlar mavjudlik muammolarini hal qilish uchun innovatsion echimlarni taklif etadi. Bundan tashqari, ommaviy turizmning atrof-muhit va madaniy ta'sirini kamaytirish uchun barqaror amaliyotlar muhimdir.

Xulosa

Geografik omillar diniy turizmni rivojlantirish va barqarorligini ta'minlashda ajralmas hisoblanadi. Ularning imkoniyatlarini maksimal darajada oshirish uchun:

Mavjudlikni oshirish: Muqaddas joylarning muqaddasligini buzmasdan ekologik toza infratuzilmani rivojlantirish.

Madaniy merosni targ'ib qilish: An'analar va marosimlarni himoya qilish uchun mahalliy jamoalar bilan hamkorlik qilish.

Barqaror amaliyotlarni joriy etish: Turizmning o'sishini atrof-muhitni muhofaza qilish bilan muvozanatlash choralari.

Texnologiyalardan foydalanish: Raqamli platformalardan virtual muloqot va targ'ibot uchun foydalanish.

Siyosatchilar va turizm manfaatdor tomonlari ko'p tarmoqli yondashuvni qabul qilishlari lozim, bu esa diniy turizmning gullab-yashnashini va muqaddas maskanlarning geografik va madaniy yaxlitligini hurmat qilishni ta'minlaydi.

Adabiyotlar:

1. TURAEV K. et al. OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF CROSS-BORDER PILGRIMAGE TOURISM IN CENTRAL ASIA //GeoJournal of Tourism & Geosites. – 2023. – T. 48.

2. Tagirovich T. K., Ugli N. F. E. Tourism Potential and Opportunities of Denov District //Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance. – 2023. – T. 4. – №. 12. – C. 51-55.

3. Tohirovich T. K., Mamarasulovna T. Z. The Issue of Studying Religious Tourism in Uzbekistan //International Journal on Integrated Education. – 2020. – T. 3. – №. 8. – C. 43-47.

4. Umarova M. H. et al. The classification of the names of population settlements in Surkhandarya region by the historical factors //IEJRD-International Multidisciplinary Journal. – 2020. – T. 5. – C. 4.

5. Umarova M. H. et al. The Recreation Importance of Nature Monuments of the Baysun Mountains //IEJRD-International Multidisciplinary Journal. – 2020. – T. 5. – №. 9. – C. 4.
6. Tohirovich T. K. Religious tourist facilities of historical and geographical structure in Uzbekistan //IEJRD-International Multidisciplinary Journal. – 2020. – T. 5. – №. 3. – C. 5.
7. Tokhirovich T. K. The Role and Importance of Tourism in the Economy of Small Regions //International Journal of Culture and Modernity. – 2021. – T. 9. – C. 62-66.
8. Hamroevna U. M., Tohirovich T. K. Phytotoponyms of Surkhandarya Region and their Characteristics //International Journal of Culture and Modernity. – 2021. – T. 9. – C. 59-61.
9. Menglievich A. H. et al. Demographic Characteristics of Population Growth in Uzbekistan. Middle European Scientific Bulletin, 17, 41-45. – 2021.
10. Mamarasulovna T. Z., Tohirovich T. K. Etymology Of Some Terms and Concepts Belong to Religious Tourism //Zien Journal of Social Sciences and Humanities. – 2021. – T. 2. – C. 132-135.
11. Hamroevna U. M. et al. Names of the Plants in Surkhandarya Region //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 118-120.
12. Hamroevna U. M. et al. Names of the Plants in Surkhandarya Region //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 118-120.